

КОНРАД ФИАЛКОВСКИ ЦЕРЕБРОСКОП

Превод от полски: [Неизвестен], 1976

chitanka.info

Цялата история започна, когато професор Пат се върна от системата на Сириус. Веднага след завръщането започна да преподава по кибернетични елементи на нашия курс. Беше дребно човече със силно къдрава черна коса, подстригана късо, и с неизчерпаема енергия тичаше между пултовете на видеотроните. От Сириус донесе черната предпазна емулсия на очните си ябълки и на Земята не я свали, така че физиономията му беше малко безизразна, като лицата на андронидите.

На Сириус тази емулсия предпазваше зрението му от ултравиолетовото излъчване, на Земята, разбира се, беше излишна и представляваше нещо като шокиращо допълнение към лицето на професора.

Той стана известна личност по съвсем други причини. Донесе от Сириус съвсем нов метод за изпитване на студентите. Според Пат, методът бе гениален и абсолютно обективен, според студентите — мрачно недоразумение.

— Драги мои — ни каза професорът на встъпителната си лекция, — в нашата работа не е важно какво се запомня, това е работа на мнемотроните и другите информационни акумулатори. Важен е начинът на мислене. Това и само това ще бъде решаващо за вашите постижения в бъдеще. Досега, за съжаление, са били проверявани само вашите познания. И до какво водеше това? До безкритично доверие в резултатите, съобщавани от автоматите. До липса на желание и дори на възможност за анализиране на резултатите. Вие положително знаете за експеримента, направен от доцент Рамтон със сто ваши колеги. Беше им дадена проста задача, която е възможно да се реши дори наум, а имаха на разположение автомат, програмиран да дава неверен отговор. И какво излезе? Деветдесет и шестима не забелязаха изобщо грешката, трима казаха, че някъде в изчисленията има грешка, но само един даде верен отговор. Впрочем, той бе запитал за отговора един случайно забравен включен автомат до него. Не вярвам вие, семантиците, които програмират сложни мислещи системи, да не можете да направите това. Центърът на тежестта на проблема е другаде. Това състояние не е по ваша вина. Години наред са ви свиквали към това, че между запомнянето и познаването на проблема няма никаква разлика. Но това произтичаше от невъзможността да бъдат разграничени тези две неща. Екзаминаторът не можеше да влезе в главите ви и да разбере кой от вас умее и кой само запомня. И тук, на

този консервативен глобус, където традициите спират почти всякакъв прогрес, всички са се съгласили с това положение. Но свежият повей на мисълта дойде отвън, както често става в историята... — той повиши тон за момент, — а именно от системата на Сириус. Там бе изобретен в резултат на дългогодишни опити автомат — цереброскоп. Това съоръжение чете мислите на изпитвания, анализира функционалните токове в мозъка му, възбудени от въпросите на изпитващия. След това автоматът сравнява получената информация с данни, взети от мнемотроните. В резултат се получава стопроцентова безпогрешна и обективна оценка. Целият процес остава записан в паметта на цереброскопа и може да бъде представен графично като цереброграма. Ще ви покажа такъв запис.

Той намали осветлението в залата и екранът на видеотрона, заемащ почти цялото пространство над главата на Пат, започна да свети. В средата се появи постоянна черна линия. Очевидно автоматът не приемаше никакви импулси.

— Нищо не се вижда! — се чуха гласове от последните редове на аудиторията.

Пат искаше да каже нещо, но го изпревари демонстративен шепот от първите места:

— Това е график на работата на мозъците на конструкторите на цереброскопа.

Аудиторията се заля от смях. Преди още да утихне, кривата на екрана се нагъна и започна да се издига в остри криволици нагоре.

— Това е цереброграма на посредствен индивид. Случват се дори амплитуди, които са три-четири пъти по-големи — обясни Пат.

— Нашият курс няма да претовари автомата така, че да му изгорят предпазителите!

Сега и Пат се смееше.

Посрещнахме това съоръжение със смях, но още тогава подозирахме, че то ще ни създаде трудности. Обаче, това, което стана при изпитите, надхвърли най-песимистичните прогнози.

— Братко — разказваше ми Кев, малък червенокос австралиец, който след като бе скъсан на изпит, цели два дни обикаляше около Земята по силно елиптична орбита, — братко мой, идваш, а двама асистенти на Пат те хващат за ръцете и докато разбереш какво става, те слагат в кабината. Слагат на главата ти шлем. Тясно, не можеш да

мръднеш, отвсякъде стърчат жици, защото този цереброскоп е, сам знаеш, импровизация. Смърди на гореща изолация, някъде над ухото ти чукат прекъсвачи и от климатичната инсталация от време на време подухва живителна струя. Нали съгласно правилата за безопасност и хигиена иначе не може да се изпитва... После Пат казва: „Внимание!“, ти му гледаш муцуната с черните очища в средата на екрана, а той два пъти повтаря: „Сега ще задам въпроса и след последната дума включвам автомата!“

През всичкото време под носа ти свети зелена лампа, а когато свърши да говори, се запалва червена. Тогава започваш да мислиш за всичко, което знаеш по въпроса, при това колкото е възможно най-логично. После, когато си свършил да мислиш, натискаш бутона с надпис „край“ и те изваждат от кабината. Само внимавай, дали ще натиснеш истинския клавиш, защото Рим сбърка и го тряснаха двеста волта — импровизирана работа... А ако случайно си помислиш, че не знаеш, така, просто поради емоциите, дори и да знаеш нещо, автоматът се изключва и край, Пат вика следващия. „Владейте си мислите“, казва.

От групата на Кев си взеха изпита само неколцина. Най-добре — тия, които бяха научили наизуст всички разсъждения. Имаше и такива, които мислеха сами. Тогава автоматът бръмчеше, светлините мигаха, прекъсваше, сякаш се замисля, докато най-накрая даваше резултат, при това невинаги положителен. Пат твърдеше, че при по-сложните проблеми автоматът прави трудно връзките.

— Старайте се да мислите просто, най-достъпно, все едно че обяснявате проблема например на някой поет, който е забравил дори математичния анализ.

— Да, но поетът въпреки всичко може да не разбере...

— Добре де, цереброскопът не е поет, а добър автомат. Като обясните добре, ще разбере.

И така, едни обясняват добре, други — лошо. За всеки случай реших нищо да не обяснявам на цереброскопа, а да отложам изпита за наесен. На това мнение бе и Тор.

Ван, последният от нашата тройка, принадлежеше към интензивно мислещите. Не някой друг, а именно той бе измислил метода да се поглъщат излъчваните от асистентите по радиото оценки и вместо тях да се предават на автоматите завишени оценки. Именно

той така умело пречеше на работата на контролния анализирац автомат по време на изпити, че докато автоматът даде след много грешки правилния резултат, ние успяхме по два пъти да го проверим с нашите джобни автомати.

Когато една вечер се върнах в стаята, Тор измъчваше автомата с монотонните въпроси: „Обича ме? Не ме обича?“, а Ван лежеше на леглото със затворени очи и с ръце под главата.

Тъкмо мислех да погледам по визотрона последните събития, Ван скочи от леглото:

— Открих!

Погледнах към него, а Тор изключи автомата.

— Първи въпрос — гласът на Ван звучеше тържествено. — Ще си вземете ли изпита при Пат?

— Не — отговорих.

— Едва ли — каза Тор.

— Нула и за двамата — отсъди Ван в стила на цереброскопа. — Ще си вземете изпита.

Тор вдигна рамене. Исках да попитам нещо Ван, но той не ми даде думата.

— Не ми пречи. Втори въпрос: Колко дълго ще трябва да четете?

— Най-малко две седмици — каза Тор.

Кимнах.

— Отново нула. Нито миг!

— Добре де, но как...

— Чакай. Трети въпрос. Как бихте нарекли човека, който ще ви обясни как ще стане тая работа?

— Гений.

— Покровител на поробените.

— Единица — заяви Ван. — Този човек съм аз. Титлите, които ми се полагат, перфорирайте на вербографа и ги закачете над леглото ми. Идеята е толкова проста, че просто се чудя как някой досега не се е сетил. Замисляли ли сте се с какво сравнява цереброскопът получената от нас информация? С информацията, идваща от мнемотроните. Следователно е достатъчно да се включиш към вълновода, да отведеш информацията и да я излъчиш с предавател, имащ мощността на мозъка. Тая информация ще бъде регистрирана като отговор на

въпроса. Ако през това време не мислиш за нищо, отговорът ще бъде стопроцентово верен. Е, какво ще кажете?

— Идеята е великолепна. Но за приложението трябва да се познава устройството на цереброскопа. Как ще го разбереш? В никой от нашите мнемотрони няма нито дума за това.

— Това е само техническа трудност, която не намалява значението на идеята...

— Но трябва да се справиш с нея.

— Помислих за това. Как е устроен автоматът ще разберем по време на дежурството на Макс.

— Но той не позволява дори да се приближиш до устройството! По-добре да отидем, когато е дежурен друг асистент!

— Ще позволи. Ти, Тор, ще отидеш при него с ония средновековни хартийки, май се казваха марки. Макс умира за тях. Дори можеш да му дадеш няколко, само да не ни пречи да разгледаме апаратурата.

— Да, но...

— Никакво „но“. За благо на обществото трябва да пожертваш своята странна склонност към тия хартийки за залепване.

Това приключи дискусията. При Макс отидохме следващия ден.

— Какво, не сте ли виждали още цереброскопа? Не се тревожете, ще го видите — засмя се той със скърцащ глас. Това вместо „Добър ден“?

— Видяхме го. Нищо чак толкова особено. Малко жица и един стол под шлема. А отблизо ще го разгледаме при първия разговор с Пат — започна Ван...

— Аха, ще го видите, ще го видите — Макс отново се смееше, този път неизвестно защо.

При така добре поведения разговор, Ван пристъпи към същината на въпроса.

— Колегата — тук той кимна към Тор — точно получи от Европа няколко марки. Но не знае от кой период са.

— Хм, покажете ги... — за пръв път видях на лицето на Макс нещо, което напомняше вълнение.

Ван блъсна Тор към Макс. Макс взе албума, отвори го...

— О, хубави марки, много интересни марки — думата „марки“ той разтегляше с някакво сладостно удоволствие. — Например тази,

кафявата... Произведение на изкуството, нали? — обърна се той към нас.

— Разбира се! — извикахме в един глас. Тор мълчеше потиснат.

Макс вече бе на третата страница. Оставихме го наведен над някакви триъгълници с гъби и заедно с Ван отидохме до цереброскопа.

Входът в кабината бе отворен. Пъхнах си главата вътре. Стол, шлем, някакви прекъсвачи, бутони, контролни лампи...

— Тук някъде трябва да е схемата — шепнеше Ван, като се мъчеше да надникне под седалката.

— Не я виждам. Аха, тук има някакво табло с букси. Аха! И той наведе седалката на стола, зад която фосфоресцираше схемата. Двамата мълчаливо я разглеждахме.

— Тук, виждаш ли, трябва да се включи проводникът.

— Добре де, ами кабината?

— Не знам. Чакай, чакай. Това е централен делител на импулси. Връзката трябва да е веднага зад него.

За няколко минути се ориентирахме.

— Запомни: Втората буква от третия ред и третата буква от петия ред. Само да не ги сбъркаш!

— Втората от третия ред и третата от петия — повторих.

— Чудесно. А сега да вървим, защото иначе смисълът на живота на Тор ще стане собственост на Макс.

Незабелязани от никого, застанахме зад тях. Триъгълниците вече бяха сменили собственика си и точно сега Макс убеждаваше Тор, че ромбовете, които ще му даде в замяна, са много по-високо ценени.

— А може ли да разгледаме цереброскопа? — неочаквано се обади изотзад Ван.

Макс веднага млъкна и обърна глава. Погледна Ван.

— Не, не може... — каза това със странно нормален глас. После след кратко мълчание, се обърна към Тор: — Вземи си триъгълниците. Страхувам се, че няма да намеря такива ромбове, които да харесаш.

Тор чак се изчерви от радост и внимателно започна да премества получените обратно триъгълници в албума си.

— А сега си вървете! — каза решително Макс.

Мълчаливо напуснахме лабораторията.

* * *

Един ден преди изпита всичко бе готово. Уговорихме се първи да бъде изпитан Ван. Изпитът започваше в девет. След осем започнаха да идват първите студенти. Техните стоманеносиви комбинезони контрастираха с бледите, измъчени физиономии. Ван просто излъчваше оптимизъм и добро самочувствие.

— Какво става с тебе днес, Ван? Да не си получил писмо от Луната? — Ал, огромен момък от Гренландия, се приближи и тупна Ван по рамото.

Няколко минути преди девет дойде, а по-точно, както винаги се втурна Пат. След него, протягайки крака, бързаше Макс с още двама асистенти. Отключиха лабораторията, а през това време Пат ни броеше.

— Хм, седемнадесет, трябва да свършим до обед. Знаете ли — прибави с ентузиазъм, — има предложение цереброскопът да се използва при всички изпити? Великолепно, нали? — и с този възглас той изчезна зад вратите на лабораторията.

— Зависи. Аз май нямам повече никакъв шанс да завърша следването. Не мога да се оправям с тия автомати! — Кор, който изрече тези думи, имаше безнадеждно тъжно лице.

— Трябва да учиш. Умееш ли, ще издържиш изпита.

Кор погледна Ван обезкуражено.

— Не мога по цяла нощ да уча наизуст разсъждения. Ти наистина ли мислиш, че имаш шанс?

— Разбира се. Аз съм за най-широко прилагане на цереброскопа! Влязохме в лабораторията.

— Кой започва? — запита Пат.

Най-сетне, след кратко колебание, напред излезе Зоо. След момент вече беше в кабината.

Пат повтори тържествено правилата и зададе въпроса:

— Какъв е еквивалентът на единичния импулс в хомофиларната сума?

След като зададе въпроса, Пат натисна бутона и кривите подскочиха. Съгласно инструкцията, Зоо не говореше нищо, а решаваше въпроса наум. Светлините се включваха и гаснеха, кривите

се извиваха мързеливо. Няколко минути беше абсолютно тихо. През прозрачния капак на кабината виждахме лицето на Зоо. Беше затворил очи и мислеше интензивно. Най-сетне протегна ръка и спря автомата. Пат постави следващия въпрос, после още един. Най-накрая Зоо излезе от кабината с капки пот на челото.

— Оценката ти е удовлетворителен, но имаш минимален брой точки. И така — тройка.

Зоо се обърна рязко и излезе, без да се сбогува с никого.

След него изпитваха Вибер. След втория въпрос изхвъркна от кабината.

— Извинете, но няма да ме изпитва такъв автомат. Това не е справедливо. Той анализира мисли, които никога не бих изказал на глас...

— Успокойте се, колега. Изнервен сте.

— Професоре, Вибер има право от една гледна точка — Макс прекъсна Пат. — Нали съм включен към анализатора, виждам мислите му. Човек не може абсолютно да се съсредоточи върху темата. Винаги съществуват други, странични мисли, които понякога не са за публикуване... имайки предвид ближните ни... — Макс отново се засмя, сякаш изквака.

— Влизайте обратно, продължаваме изпита — каза Пат.

— Не.

— Успокойте се и елате накрая или утре. Кой е следващият?

Ван изчезна в кабината. Пат отправи обикновените предупреждения, после зададе въпрос.

И тогава започна...

Сигналните лампи светнаха, после угаснаха. Кривите се мятаха като змии по екраните, променяйки светкавично формата си. Не успяхме да дойдем на себе си от изненадата, когато те замръзнаха. Отговорът беше завършен.

Пат дълго стоя, вгледан недоверчиво в екраните, после зададе следващия въпрос. Отново кривите се замяха и след няколко секунди се появи отговорът. Пат скочи към кабината. Страхувах се, че Ван няма да има време да извади проводниците от буксите.

— Колега, вие сте гений!

Ван скромно наведе клепки.

— Не съм виждал нищо подобно нито на Сириус, нито на Земята. Никога не съм допуснал, че сред моите студенти има такъв демон на мисълта.

Освен нас двамата, всички останали гледаха Ван с изненада, примесена със страх.

— Невероятно — повтаряше Пат. — Човече, какво си правил ти досега?

— Нищо... овладявах науката...

— Хм, вярно, че и Айнщайн не е бил от най-добрите в политехниката... но такава глава като теб... Невероятно!

Ван се поколеба.

— Извинете, професоре, това за мен бе колосално умствено напрежение. Издържах ли?

— Разбира се, отлично. Почти максималния брой точки.

— В такъв случай бих искал да изляза. Да почина малко.

— Ама разбира се, върви... Трябва да се отнасяш внимателно към такъв великолепен инструмент, какъвто е твоят мозък!

— Виждате ли, цереброскопът може да служи и за откриване на гении... — каза професорът, когато Ван излезе.

Влязох в кабината, затворих капака. Какво ще стане, когато на един изпит, от една група, трима се окажат гении?

Как беше? Не мога да се сетя в кои проклети букси трябваше да включа апаратурата. Май че втората буква от третия ред и третата буква от четвъртия ред? Така е. А и да не е, нищо друго не мога да измисля.

Пат повтаряше своето. Дори не го слушах. Изпитът вече не се броеше, беше уреден. Два месеца ваканция, вода, платноходки... Представих си как лястовичките се носят над водата, почти докосвайки нейната повърхност.

Изведнъж през прозрачния капак видях, че колегите ми се превиват от смях. Нещо се беше случило. Изскочих от кабината.

— ... Хм, това, че лястовичките са топлокръвни птици и как те си строят гнезда, това не ще е семантика... — казваше Макс.

Само Пат не се смееше. Мълчеше, зачервен от яд.

— Май автоматът е повреден — казах неуверено.

— Геният на Ван унищожи цереброскопа — подхвърли някой.

— Претоварил го е — обади се друг.

— Няма да ни изпитва този повреден автомат.

Пат побледня.

— Моля за извинение. Разбира се, всички оценки ще бъдат анулирани. Не може да се преценяват познанията на студента с помощта на това несигурно съоръжение — каза тихо, безстрастно и уморено Пат.

— Гениален кретен — посрещна ме Ван навън.

— Знаеш ли какво направи? Включи непосредствено разпределителното устройство на цереброскопа и започна да го управляваш със собствените си мисли! Той подбираше информация за това, за което ти си си мислел! Честно, кажи, мислеше ли за лястовички?

— Да.

Историята си остана наша тайна. Оттогава изминаха вече няколко години и ние вече завършваме следването. Ван все още го гледат някак особено и го показват на първокурсниците:

— Това е оня, дето мисли по-бързо от цереброскопа!

Пат пък през последните години изпитва както всички останали преподаватели. Но неотдавна чух, че щял да докара от Сириус нов, усъвършенствуван модел цереброскоп.

Във всеки случай, ние няма от какво да се тревожим вече. Нека му мислят бъдещите поколения студенти!

Разказът е публикуван в списание „Космос“, брой 3 от 1976 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.